

KELİLE ve DİMNE YAZMALARINDA**EN ÇOK RESİMLENEN HİKÂYE: OYUNA GELEN DEVE****Büşra BAHAR*****Öz**

İslam resim sanatında en çok resimlenen konulardan biri hikâyelerdir. Bu hikâyeler içerisinde en çok ilgi göreni *Kelile ve Dimne* hikâyeleridir. Kelile ve Dimne ismi yanında, tercüme olan Hümâyunnâme ve Envâr-ı Süheylî ismi ile karşılaşılmaktadır. Ulaşabildiğimiz 43'ü Kelile ve Dimne, 9'u Hümâyunnâme, 7'si Envâr-ı Süheylî'ye ait 59 nüsha/dağmık sayfa içerisinde 13-18.yüzyıllar arasında yazılmış toplam 21 nüshada Oyuna Gelen Deve hikâyesinin resmedildiği tespit edilmiştir. Bu eserlerde en çok resimlenen konulardan biri de *Oyuna Gelen Deve* adlı hikâyedir. *Oyuna Gelen Deve* hikâyesi, Kelile ve Dimne karakterlerinin başından geçen hikâye gibi ara hikâyeler ile kesintiye uğramamış, kısa bir hikâyedir. Buna rağmen bu kısa hikâyeye ait 21 nüshada 40 resim bulunduğu tespit edilmiştir. Makalede, hikâyede resimlenen sahneler yedi başlığa ayrılmış ve incelenen resimler karşılaştırılarak ikonografik açıdan kısaca değerlendirilmiştir. Tüm nüshalar kendi içinde değerlendirilerek resimlerdeki dikkat çeken noktaların nüshanın genelinde rastlanılan bir durum olup olmadığı konusu ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Hikâye, Kelile ve Dimne, minyatür, fabl, Beydebâ.

Abstract

One of the most illustrated subjects in Islamic painting is stories. Among these stories, the most interesting ones are the *Kalilah wa Dimnah* stories. Besides the names Kalilah wa Dimnah, the translations Hümâyunnâme and Envâr-ı Suhayli are encountered. We found that out of 59 copies/scattered pages, 43 of which were written by Kelile and Dimne, 9 by Hümâyunnâme and 7 by Envâr-ı Suhayli, the story of the *Tricked Camel (Oyuna Gelen Deve)* was depicted in 21 copies written between the 13-18th centuries. One of the most illustrated subjects in these Works is the story called *Oyuna Gelen Deve*. The story of the *Tricked Camel (Oyuna Gelen Deve)* is a short story that is not interrupted by side stories such as the story that goes through the characters of Kalilah and Dimnah. Despite this, we detected that there were 40 illustrations in 21 copies of this short story. We approved to divide the scenes illustrated in the story into seven titles. By comparing the pictures we examined, we briefly evaluated them in terms of iconography. In the evaluation, we evaluated all the copies in themselves and discussed whether the striking points in the pictures are a situation encountered in the entire copy.

* Yüksek lisans öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları busrakle992@gmail.com.

Keywords: Story, Kalilah wa Dimnah, Illustration, Fable, Beydebâ.

Giriş

İslam resim sanatında ilk minyatürlü yazmalar 11.yüzyıl sonlarına tarihlenmiştir. Çeviriler yoluyla kopya edilen ve İslâm'a mâl olan antik resim üslubu, zamanla yerini yeni oluşan bir resim sanatına bırakmıştır. 13.yy'da, önceki eserlerde görülen Bizans etkileri azalmıştır. Eski üslubun Selçuklu'nun kendi tarzı ve üslubuyla sentezlenişini en net ifade eden eserler, edebî konulu yazmaların minyatürleridir. Edebî türdeki yazmalar içerisinde de en çok resimlenenler hikâye kitapları olmuştur. Harîrî'nin *Makâmât*'ı, *Kelile ve Dimne*, *Varka ve Gülşah*, *Beyâd ve Riyâd* gibi hikâye türü yazmalar buna örnektir. Bu hikâye kitaplarından da en çok resimli nüshaya sahip olan eser, *Kelile ve Dimne*'dir.¹

Eğlendirici yönü yanı sıra öğüt verici, evrensel bir içeriğe de sahip olması sebebiyle *Kelile ve Dimne* hikâyeleri hem halk hem de yönetici kesim tarafından yüzyıllarca büyük ilgiyle okunmuş, yazılmış ve resimlenmiştir. En erken tarihli *Kelile ve Dimne* yazması, 13-14.yy'a aittir. Eserin Farsça çevirilerinden biri de ağdalı bir dille Hüseyin bin Ali el-Vaiz el-Kâşîfi tarafından XV. yüzyılda yapıldı ve bazı hikâyeler de bu arada metne eklenmiştir Hüseyin Baykara'nın vezirlerinden Ahmed Süheylî'ye izafetle eser *Envâr-ı Süheylî* adını aldı. XVI. yüzyılda eser Osmanlı Türkçesine çevrildi. Ali Çelebi tarafından secili bir nesirle çevrilen eser, Hümâyûnnâme adıyla Kanunî Sultan Süleyman'a (1520-1566) sunuldu.² Bu yüzyıllardan sonra *Kelile ve Dimne* hikâyelerinde eskisi kadar yoğun bir resimlenme çalışması görülmez. Bu sayede İslam resim sanatının gelişimini *Kelile ve Dimne*'ler üzerinden de okumak mümkündür. Başlarda metni açıklamaya yetecek kadar öge ile oluşturulan resimler bulunmaktayken ilerleyen yüzyıllarda -bilhassa saray için yapılan nüshalarda- estetik unsurların, detayların ve resmin sayfada kapladığı alanın arttığı görülmektedir.

Kelile ve Dimne hikâyelerinde yazar, vermek istediği mesajları çoğu zaman hayvanlar üzerinden, onları konuşurarak yapmıştır. Bu yönüyle bir fabldır. Fabl, ders vermek amacıyla genellikle hayvanlar üzerinden anlatılan manzum hikâyelerdir.³ Fablların ortaya çıkışı ile ilgili Kemal Çağdaş'ın ifadeleri şu şekildedir: Eski edebiyatta izlerini gördüğümüz insanlara ait alışkanlıkların hayvanlara da nakledilmesi inancı, insan bedenini terk eden ruhun bir dahaki doğuşta hayvanlarda da doğabileceği inancı yayıldıkça, daha yaygın bir hale gelmiştir. Zamanla Hindu, Budist ve Caynist yazarlar, yazılarında fabllara geniş bir yer vermeye başlamışlardır. Fablların didaktik karaktere büründükleri tarih kesin olarak söylenemez... Hint an'anesinde Kaşyâpa ilk fabl müellifi olarak gösterilir.⁴ Doğuda ilk fabl örneklerine eski Hint edebiyatında M.Ö. 200 yıllarında *Pançatantra* masallarında rastlamak mümkündür. Ancak çok daha sonraki yüzyıllarda (M.S. 100-150) ortaya çıkan bu eserin yazarının kim olduğu ve hangi yıllar arasında yaşadığı henüz bilinmemektedir. Bu türün diğer örneği ise M.S. 300 yılında Beydebâ tarafından meydana getirilmiştir. Beydebâ, *Kelile ve Dinme* adlı eserini Debşelem adlı Hint hükümdarı zamanında yazmış ve ona sunmuştur.⁵

Kısaca Hindistan'da öğretici hayvan masallarının doğuşu hakkında şu üç merhaleden bahsedebiliriz. Önceleri hoş vakit geçirmek, eğlenmek amacıyla anlatılan masallar mevcuttu. Sonra bunlar belirli amaçların ve bilgilerin yayılması için birer araç olacak hale, şekle getirilmişlerdi. Sonra bu masallar, düz yazı ile yazılarak edebî bir üsluba sokulmuş ve masalların özü niteliğinde beyit ve kıtalar

¹ İnal, Güner, *Türk Minyatür Sanatı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995 s.17. Kelile ve Dimne hikâyelerinin geçmişi ve aktarım sürecine dair kapsamlı bilgi için bakınız: Çağdaş, Kemal, *Pançatantra Masalları*, Ankara Üniversitesi. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No:137, Doğu Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Enstitüsü, Sayı: 1, 1962, s.8.

² Bayraktar, Çağlayan, *Timur Dönemi Minyatürlü El Yazmalarında TSMK R. 1023 No. lu Şiraz Ekolü Kelile-u Dimne ile TSMK R. 1022 No.lu Herat Ekolü Kelile-u Dimne Yazmalarının Kitap Resim Sanatı Açısından Karşılaştırılması ve Etkileşimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2020, s.13.

³ <https://www.tdk.gov.tr/>

⁴ Çağdaş, a.g.e., s.8.

⁵ https://www.turkedebiyati.org/yazi_turleri/fabl.html

masal içine yerleştirilmiştir. Masallar içine sonradan ara masallar da katılmış ve bir bütün içinde çeşitli hikâyelerin anlatıldığı “çerçeve masalı” meydana getirilmiştir.⁶

Kelile ve Dimne de “Çerçeve masalı” şeklinde yazılmış hikâyelerden meydana gelir. On beş bölümden oluşan eserde her bir bölüm bir ana hikâye ile başlar Bu ana hikâye zaman zaman kahramanların anlattığı bir başka hikâye ile bölünür. O hikâye de bazen bir başka hikâyeler ile bölünür. Bölüm sonunda yine konu ana hikâyeye bağlanır. Araştırmamız sonucunda çeşitli yüzyıllara tarihlenmiş, pek çok resimli Kelile ve Dimne nüshasına rastladık. *Kelile ve Dimne*'nin tercümesi oldukları için *Envâr-ı Süheylî* ve *Hümâyunnâme*'yi de çalışmamız kapsamına dâhil etmeyi uygun gördük. Elimizde bu eserlere ait toplam 40 dağınık sayfa, 29 da ciltli yazma örneği mevcuttur. Bütün bu eserlerin elimizdeki resimli yazmalarında en çok resimlenen hikâyeleri tespit etmeye çalıştık. Sözü ettiğimiz çerçeve hikâye tarzı sebebiyle elbette bölümler içerisindeki ana hikâyelerde, alt hikâyelerden daha fazla resim mevcuttur. Örneğin; Birinci babın ana hikâyesi olan Kelile, Dimne, Aslan ve Şetrebe ana karakterleri arasında geçen hikâye pek tabii anlatılan alt hikâyelerden daha fazla görsel içermektedir. Çalışmamızın konusu olan *Oyuna Gelen Deve*, bu alt hikâyelerden olup kısa bir hikâyedir. Buna rağmen elimizdeki yazmaların 21'inde bu hikâyeye ait toplam 40 resim tespit edilmiştir. Bu 21 yazmanın ikisi *Hümâyunnâme*; üçü *Envâr-ı Süheylî* ve on altısı ise *Kelile ve Dimne*'dir. Hikâye, bu üç eser dışında *Pançatantra*'da da geçmektedir. Ancak *Pançatantra*'ya dair ulaşabildiğimiz en erken resim örnekleri 18.yy'a ait dağınık sayfalar olmuştur. Bu sayfalarda da bu hikâyenin resimleri yoktur.

Kelile ve Dimne

Aslen Hint kaynaklı olan Kelile ve Dimne hikâyelerinin bilinen ilk kaynağı, Sanskritçe dilinde yazılmış olan *Pançatantra*'dır⁷. *Pançatantra*, Vişnu mezhebinden olması dışında bir bilgi bulunmayan bir rahip tarafından Hindistan'ın Keşmir bölgesinde kaleme alınmıştır. Ancak eserin Arapça tercümelerinde, müellifinin Beydebâ adlı bir filozof olduğu belirtilmektedir. M.S. 531-579 yılları arasında İranlı hekim Berzeveyh tarafından bu Sanskritçe metin, Karataka wa Damanaka adıyla Pehlevi diline çevrilmiştir. Bu ismi ilk bölümde anlatılan hikâyedeki iki çakalın isimlerinden almıştır. 15.yy'da Hüseyin Vâ'iz Kâşifî tarafından Hüseyin Baykara'nın emirlerinden Şeyh Süheylî'nin isteğiyle yeni bir Farsça tercümesi yazılana kadar aynı isimle anılmaya devam etmiştir. Kâşifî'nin yazdığı bu yeni sürüm Şeyh Süheylî'ye nispetle *Envâr-ı Süheylî* olarak adlandırılmıştır. Daha sonra *Envâr-ı Süheylî*, Alâeddin Ali Çelebi tarafından 16.yy'da *Hümâyunnâme* adıyla Türkçe'ye çevrilmiş ve Kanuni Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir. Ayrıca Ekber Şah'ın veziri Ebu'l Fazl el-Allâmî tarafından *Envâr-ı Süheylî*'ye *Iyar-ı Daniş* adlı bir nazire yazılmıştır. Bunların dışında eserin Doğu ve Batı dillerine pek çok çevirisi yapılmıştır.⁸

Özetle *Kelile ve Dimne*, hikâyelerinin bir kısmını *Pançatantra*'dan alarak tarihi süreç içerisinde mütercimlerin kendi inanç ve kültürlerinden esintiler barındıran yeni hikâyelerin de ilavesiyle gerek hükümdarlara gerekse halka hayvanlar üzerinden siyasi ve ahlaki bir takım öğretiler kazandırmayı hedeflemiştir. Yüzyıllar içerisinde her ne kadar farklı isimlerle tercümeleri yapılmış olsa da, insanların en çok benimsediği isim *Kelile ve Dimne* olmuştur.

Bilindiği üzere *Kelile ve Dimne*'de eser baplara ayrılmıştır. Bu bapların her biri genel bir hikâye ile başlar ve iç içe geçmiş kısa hikâyeler ile devam eder. Daha sonra bu kısa hikâyelerin arasında konu zaman zaman tekrar ana hikâyeye bağlanır. Hikâyelerin resimlenme yoğunluklarına bakıldığında 60

⁶ Çağdaş, a.g.e., s.9.

⁷ *Pançatantra* isminin anlamı bazı bilim insanları tarafından “Pança” beş; “Tanra” kitap, bölüm olarak tercüme edilmiştir. Ancak Hertel'in “tantra” kelimesini “hileli durum”; Artola'nın ise eserin tam isminin “Nitipançatanrakhyayika” yani “Politika ve Yönetim Üstüne Beş Konunun Hikâye Kitabı” olduğunu ve *Pançatantra*'nın bunun kısaltması olduğunu iddia ettiği ifade edilmektedir. Bakınız: Can, Derya, *Pançatantra Beş Kitap*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2020.

⁸ Bülbül, Tuncay, “Formation and Pass of Kelile and Dimne Stories: From Pançatantra to Hümâyûn-Nâme”, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Aralık 2017, Cilt:5, Sayı:4, s.989.

resim ile birinci ve ikinci bapta *Tüccar ve Oğulları* adlı ana hikâyelerin resimleri *Oyuna Gelen Deve* hikâyesinininkilerden fazladır. Ancak bu hikâyede kahramanlar aralarda farklı hikâyeler anlattığı için ana hikâyeye sık sık kesintiye uğramıştır. *Tüccar ve Oğulları* ile başlayan ve büyük ölçüde Kelile Dimne'nin başından geçen olayları içeren hikâyeye ait resmin çok oluş sebebi, hikâyenin iki bap kadar süren uzun bir hikâyeye oluşu ve de Mukaffa'nın tercümesiyle sahip olduğu şöhretten kaynaklanmaktadır. *Oyuna Gelen Deve* ise başka bir hikâyeye ile akışı bozulmayan, kısa bir hikâyedir. Buna rağmen 40 resme sahip olması dikkat çekicidir.

Oyuna Gelen Deve Hikâyesi

Oyuna Gelen Deve hikâyesi *Pançatantra*, *Kelile ve Dimne*, *Envâr-ı Süheylî* ve *Hümâyunnâme*'de birinci bapta yer almaktadır. Bu hikâyeye, iç içe geçmiş pek çok hikâyeden oluşan *Kelile ve Dimne*'deki alt hikâyelerden biridir. Şetrebe, kendisini dolduruşa getirmeye çalışan Dimne'ye karşı birkaç düşman bir kimsenin aleyhinde birleşirse bu ittifakın muhakkak netice vereceğini anlatmak için *Oyuna Gelen Deve* hikâyesini anlatmıştır. Hikâyenin özeti şu şekildedir:

Ormanın birinde kurt, çakal ve karga, bir aslanın hizmetinde çalışıp onun artıklarıyla karınlarını doyururlarmış. Günlerden bir gün avcılarının yanında dolaşan deve ormana dalıp kaybolmuş.⁹ Aslan da onu yanına almış. Aslanın av artıklarını yiyen kurt, karga ve çakal varmış. Bir gün bir fili avlamaya çalışırken yaralanan aslan artık avlanamaz olmuş. Bu üç hayvan da açlıktan bitap düşmüşler. Aslan da “gidin siz bari avlanın ben de nasipleneyim” demiş. Kurt, karga ve çakal etrafi araştırdıktan sonra avlanacak bir şey bulamayarak eller boş gerisin geri dönmüşler. Sonra üçü bir olup deveye gözü dikmişler. Kurt ve çakal¹⁰ aralarında konuşup bir plan yapmışlar ve bu planlarını kargaya anlatmışlar. Karga¹¹ aslanın yanına gidip durumu anlatınca aslan ben ona eman verdim, olmaz” demiş. Karga da “eğer deve kendi rızasıyla bedenini size sunarsa bunda bir beis yoktur”, demiş. Aslan susmuş. Sükûtu ikrar sayan karga arkadaşlarının yanına dönmüş. Plan yapmışlar. Hepsi aslanın huzuruna çıkıp kendisini yemesini istemiş. İlk olarak karga kendini öne atıp “Aman efendimiz sizin böyle aç, bitkin vaziyetiniz bizleri üzmemekte. Ne olursunuz şu aciz bedenimi kabul edin, size az da olsa fayda sağlasın”, demiş. “Senin ufacak etin ne işe yarar” diyerek çakal ile kurt da kendilerini sunmuşlar. Fakat onlar da birbirlerinin aslana gıda olmaya layık ve yeterli olmadıklarını söylemişler. Bunu gören deve de gaza gelip, aslan hiçbirinin teklifini kabul etmedi, ben de öne atılayım hem cesaretimi sergileyeyim hem de aslanın gözünde itibarımı yücelteyim, diye düşünmüş. Deve de en son diğerleri gibi beylik laflarla kendini aslana takdim edince hepsi üstüne atlayıp parçalamışlar, günlerce devenin etiyle bir güzel karınlarını doyurmuşlar.¹²

Hikâye ile İlgili Resimlerin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi

Ulaşabildiğimiz 43'ü *Kelile ve Dimne*, 9'u *Hümâyunnâme*, 7'si *Envâr-ı Süheylî*'ye ait 59 nüsha/dağınık sayfa içerisinde 13-18.yüzyıllar arasında yazılmış toplam 21 nüshada *Oyuna Gelen Deve* hikâyesinin resmedildiğini tespit ettik. Bu 21 nüshanın kronolojik olarak yerleştirilmiş künyeleri şunlardır:

⁹ Çatıkkaş, tâcirin biri kervandaki zayıf düşen devenin birini bu ormanda terk etmiş şeklinde; Doğrul ise Günün birinde birtakım çobanlar buradan geçmiş, yanlarındaki develerden biri geride kalarak ağaçlığa girmiş, şeklinde anlatmıştır. (Çatıkkaş, Atâ, *Ahmet Midhat'ın Kelile ve Dimne Tercümesi Hülâsa-i Hümâyün-Nâme*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.90; Doğrul, Ömer Rıza, *Kelile ve Dimne*, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1958, s.84).

¹⁰ Can, çakal ve karga olarak bahsetmektedir. (Can, Derya, a.g.e., s.97)

¹¹ *Hümâyunnâme*'de Karga olarak geçen karakter, *Pançatantra*'da çakal olarak geçmektedir.

¹² Bülbül, Tuncay, *Hümâyün-nâme İnceleme-Metin Filibeli Alâaddin Ali Çelebil*, TÜBA yayınları, Ankara, 2017, s.404-410.

Eser	Tarih	Yer
Kelile ve Dimne	1279-80	Paris British Library (PBN) Pers 376
Kelile ve Dimne	13.yy	PBN Arabe 3465
Kelile ve Dimne	13-14.yy	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK) H.363
Kelile ve Dimne	1307-8	London British Library (LBL). Or.13506
Kelile ve Dimne	1310	Bayerische Staats Bibliothek (BSB) Cod Arap 616
Kelile ve Dimne	1354	Bodleian Library (BL) MS. Poccocke 400
Kelile ve Dimne	1388	Cambridge Corpus Christi College (CCCC), MS 578
Kelile ve Dimne	1392	PBN, Suppl. Pers.913
Kelile ve Dimne	14.yy sonu	PBN Pers 377
Kelile ve Dimne	1413	TSMK R.1023
Kelile ve Dimne	1430	TSMK R.1022
Kelile ve Dimne	1489	National Library of Romania (NLR)
Kelile ve Dimne	16.yy	The Metropolitan Museum of Art (Met) 1981.373
Envâr-ı Süheylî	1547	PBN, Pers Ek 921
Hümâyunnâme	1567	TSMK H.359
Envâr-ı Süheylî	1570	London, SOAS Lib MS 10102
Hümâyunnâme	1589	LBL Add.15153
Kelile ve Dimne	16-17.yy	BSB Cod Arap 615
Kelile ve Dimne	1681	PBN Arabe 5881
Envâr-ı Süheylî	1713	PBN, Pers Ek 920
Kelile ve Dimne	1761	PBN Arabe 3475

Kelile ve Dimne'de çok sayıda hikâye yer almaktadır. Hikâyelerin neredeyse tamamı bir nüshada da olsa resimlenmiştir. Bazı hikâyelere ait az resme rastlanırken bazıları oldukça fazla resimlenmiştir. Ulaşabildiğimiz 40 resimle *Oyuna Gelen Deve* hikâyesi ara hikâyelerden en fazla resme sâhip olmaktadır. Henüz karşılaşmadığımız daha başka nüshalarda da bu hikâyeye ait resimler olabilir. Resimler, hikâyenin tek bir ânından ziyade farklı farklı ânları betimlemektedir. Elbette her hikâyenin vurucu kısımları, resimlenirken daha çok rağbet görmüştür. Bu hikâyede de devenin öldürülmesi 18 görsel ile en çok resimlenen sahnedir. Bu çalışmada resimlerin metinde ait oldukları kısımları bulunarak 7 farklı bölüm tespit edilmiştir. Hikâyenin resimlenmiş bölümleri, bu bölümlerin bulunduğu nüshaların bilgileri ve resimlerin karşılaştırmaları şu şekildedir:

1.Aslanın Deveyi Himayesine Alması

Hikâyenin başında geçen aslanın deveyi himayesine almasına ait görsele iki nüshada rastlandı. Bu nüshalardan PBN Arabe 3475'in toplanırken bazı sayfalarının yanlış yere konulduğunu düşünülmektedir. Bu yüzden Deve ve Aslan minyatürünün hikâyede tam olarak nereye karşılık geldiğini net olarak tespit edilemiyor. Aslan ile devenin yanında çakal ve kurt olduğunu düşündüğümüz iki figür daha dikkat çekmektedir. (Resim 2) Belki bu sahne, kendilerini aslana sundukları an da olabilir. Resmin kalitesi diğer nüshalara nazaran daha düşük, çizim daha basittir. Metnin altında bırakılan boşluğa arka fon yapılmaksızın bitkiler yerleştirilmiştir. CC, MS 578 nolu nüshada ise resmin nereye ait olduğunu tespit etmek için hikâyenin metnini çözümledik ancak resmi birebir anlatan herhangi bir ifadeye rastlamadık. Hikâyenin başladığı noktada bulunan bu resmin, devenin aslanın maiyetine katıldığı âna ait olabileceği düşüncesiyle bu kategoriye dâhil etmeyi uygun bulduk. Resimdeki aslan, deve ve karga figürleri yaklaşık aynı boyda çizilerek metin arasındaki boşluğa sığdırılmışlardır. Alt kısımda kırmızı ve mavi iki parça olmak üzere ince bir zemin, arka planda ise birkaç Selçuklu bitkisi ile resim tamamlanmıştır. Çizime başlamadan evvel nakkaşın resmin taslağını belirlemek için çektiği kırmızı çizgiler de görülmektedir. Başta aslanın ön iki ayağını yan yana tasarlamış, sonrasında sol ayağını havada çizmek istemiş gibi bir görüntü dikkat çekmektedir. (Resim 1)

Konu	Eser	Tarih	Yer	Vr
Aslanın Deveyi Himayesine Alması	Kelile ve Dimne	1388	CCCC, MS 578	47v
Aslanın Deveyi Himayesine Alması	Kelile ve Dimne	1761	PBN Arabe 3475	69b

Resim 1: Aslanın Deveyi Himayesine Alması. Kelile Dimne, CCCC, MS 578, 47v. (1388)

Resim 2: Aslanın Deveyi Himayesine Alması. Kelile Dimne, PBN Arabe 3475, 69b. (1761)

2.Aslanın Fil ile Mücadele Etmesi

Hikâyedeki aslan ile fil mücadelesinin tasvirini, *altısı Kelile ve Dimne*, biri *Hümâyunnâme* olmak üzere 7 yazmada görmekteyiz. Yazmaların 2sinde (PBN Arabe 3475 ve TSMK H.363) aslan, filin başına (Resim 4 ve 5); TSMK R.1023'te hortumuna saldırır vaziyette betimlenmiştir. 4 yazmada ise (LBL Add.15153, Met 1981.373.39, BSB Cod Arap 616 ve Bodleian Lib MS Pococke 400) fil, hortumunu aslanın boynuna dolamıştır. Arka plan TSMK H.363'te canlı kırmızı üzerine küçük çiçekler (Resim 3) ve Met 1981.373.39'da ise arka plan kırmızı, yeşil ve mavidir. Bu yönüyle söz konusu nüshalarda diğerlerinden daha parlak ve canlı renklerin tercih edildiğini görmekteyiz. Fil ve aslan

figürleri PBN Arabe 3475 hariç hepsinde gerçeğe yakın renklerde boyanmışlardır. Bu nüshada fil, koyu lacivert boyanıp üzerine iki kırmızı çizgi çekilmiştir. Ayrıca bu nüshanın çizimleri genel olarak özensiz olduğundan bu hikâyedeki figürlerin de ağız, göz gibi unsurları çizilmemiş, konturların içleri kabaca boyanmakla kalınmıştır.(Resim 5) TSMK R.1023'teki fil, sırtında örtüsü ve bileklerindeki boncuklarla en detaylı çizilmiş örnektir. Diğer yazmalardaki filler, yalın halde çizilmişlerdir. TSMK R.1023'teki detaylı çizimlerden bahsetmişken bir diğer dikkat çeken husus, aslanın filin hortumunu ısırıldığı yer ile tırnağını geçirdiği yerlerden akan kanın dahi çizilmiş olmasıdır. Böyle bir detaya diğer nüshalarda devenin öldürüldüğü sahnede rastlıyoruz.

Filler TSMK R.1023 hariç diğer resimlerde yalın çizilmiştir. Bununla birlikte BSB Cod Arap 616, Bodleian Lib MS. Pococke 400, Met 1981.373.39 nolu yazmalarda fillerin başında takke gibi bir ayrıntıya yer verildiği görülmektedir. Nüshalardaki diğer fil figürlerini incelediğimizde onlarda da aynı takke ayrıntısının olduğunu görmekteyiz. Nüsha içerisinde bulunan bu gibi tutarlı çizimler bizi nüshadaki bu tür resimlerin tek bir nakkaş tarafından çizildiği sonucuna ulaştırabilir. Resimde çizim, boyama gibi tekniklerde dikkat çeken bir fark varsa, yani farklı bir nakkaşın fırçasından çıktığını düşündürüyorsa da ilk nakkaşın üslubunun devam ettirilmek istendiği, belki öğrencisi olabileceği sonuçlarına ulaşılabilir. BSB Cod Arap 616'daki filin kuyruğunun konturu çizilmiş, ancak içi boyanmadan bırakılmıştır. Bu nüshadaki diğer resimleri incelediğimizde daha sonra farklı bir nakkaş yahut eseri okuyan kişi tarafından resimler üzerinde birtakım müdahaleler yapıldığına işaret eden farklılıklar tespit ettik. Bu bağlamda filin kuyruğunun da ilerleyen yıllarda yapılmış böyle bir müdahalenin eseri olabileceği düşünülebilir.

Figürlerin boyutları bazı nüshalarda gerçek dışı betimlenmiştir. Örneğin PBN Arabe 3475'te aslan filden daha büyüktür. PBN Arabe 3475'te arka plan hiç yoktur, yalnızca fil ile aslan tam sayfa resmedilmiştir. (Resim 5) Met 1981.373.39'da ise arka plan yalnızca kırmızı, mavi ve yeşil renklerine boyanmıştır. TSMK H.363, BSB Cod Arap 616 ve Bodleian Lib MS. Pococke 400'de arka planda 14.yy Selçuklu minyatürlerinde görmeye alışık olduğumuz iri bitkiler yer almaktadır. (Resim 3) TSMK R.1023 ve LBL Add.15153'te ise aslan ve fil figürleri kayalıklı bir manzara içerisinde resmedilmiştir. LBL Add.15153'te fil ile aslan haricinde kurt, çakal, karga ve ağaçta duran dört de kuş vardır. (Resim 4)

Konu	Eser	Tarih	Yer	Vr
Fil ile Mücadele Eden Aslan	Kelile ve Dimne	13-14.yy	TSMK H.363	67a
Fil ile Mücadele Eden Aslan	Kelile ve Dimne	1310	BSB Cod Arap 616	118
Fil ile Mücadele Eden Aslan	Kelile ve Dimne	1354	BL MS. Pococke 400	58b
Fil ile Mücadele Eden Aslan	Kelile ve Dimne	1413	TSMK R.1023	57r
Fil ile Mücadele Eden Aslan	Kelile ve Dimne	16.yy	Met 1981.373.39	-
Fil ile Mücadele Eden Aslan	Hümâyunnâme	1589	LBL Add.15153	114a
Fil ile Mücadele Eden Aslan	Kelile ve Dimne	1761	PBN Arabe 3475	103a

Resim 3: Fil ile Mücadele Eden Aslan, Kelile ve Dimne, TSMK H.363, v.67a. (13-14.yy)

Resim 4: Fil ile Mücadele Eden Aslan, Hümâyunnâme, LBL Add.15153, v.114a. (1589)

Resim 5: Fil ile Mücadele Eden Aslan, Kelile ve Dimne, PBN Arabe 3475, 103a. (1761)

3.Kurt ve Çakalın Plan Yapması

Kurt ve çakalın aralarında plan yaptığı sahneye TSMK H.363 olmak üzere tek bir yazmada rastlıyoruz. Elimizdeki tercümelelerde hikâyenin akışında kurt ile çakalın baş başa plan yaptıklarına dair bir ifadeye rastlamadık. Bu yazma Nasrallah 'ın Farsça çevirisine ait olduğu için Mukaffa'nın yaptığı tercümeyle farklılıklar olması muhtemeldir. Ayrıca bu nüshada da sayfaların karışmış olma ihtimali yüksektir. Zira hikâyede çakal ile kurdun plan yaptığı sahne, fil ile aslanın mücadele ettiği sahnedan sonra yer alır. Ancak TSMK H.363'te plan sahnesine ait minyatür vr.66b'deyken fil ile mücadele sahnesine ait minyatür vr.67a'da yer almaktadır¹³. Resim, metin arasında canlı kırmızıya boyanmış, çerçevesiz bir zemin üzerinde duran kurt, çakal ve Selçuklu bitkilerinden oluşan arka fondan ibarettir.

Konu	Eser	Tarih	Yer	Vr
Kurt ve Çakal	Kelile ve Dimne	13-14.yy	TSMK H.363	66b

Resim 6: Kurt ve Çakal, Kelile ve Dimne, TSMK H.363, 66b. (13-14.yy)

¹³ Nüsha ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Uysal, Hatice Kübra, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H.363 Numaralı Kelile ve Dimne Nüshasının Minyatürlerinin Teknik Analizi", *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.*

4.Hayvanların Aralarında Anlaşması

Aslan hariç diğer bütün hayvanların bir arada olduğu bu resim (Resim7) aslanın huzuruna çıkararak kendilerini yemesi için takdim etme fikrini konuştukları sahnedir. Hikâyede çakal ile kurttan bahsedilmiş, ancak hangisinden kaç tane olduğu ifade edilmemiştir. Bu resimde üç adet kurt yahut çakal görünümüyle yırtıcı hayvan görmekteyiz. Bu nüshanın metni incelendiği takdirde resimle arasındaki uyum hususunda net ifadelerle başvurmak mümkün olacaktır. Esasında hayvanların aralarında konuştukları sahne metinde, karganın aslanı ikna etmeye çalışmasından sonra gerçekleşmiştir. Arabe 5881’de bu öncelik sonralık sıralamasında bir yanlışlık dikkati çekmektedir.

Metin arasında, dikdörtgen çerçeve içerisinde Selçuklu bitkilerini andıran çiçeklerin oluşturduğu bir fon ile beraber merkezde deve olmak üzere rastgele yerleştirilmiş hayvanları görmekteyiz. Genel itibariyle basit çizimleri havi Arabe 5881 nüshasındaki bu resimde de özensiz bir kompozisyon, çizim ve renklendirme görülmektedir.

Konu	Eser	Tarih	Yer	Vr
Hayvanların Aralarında Anlaşması	Kelile ve Dimne	1681	PBN Arabe 5881	31a

Resim 7: Hayvanların Aralarında Anlaşması, Kelile ve Dimne, PBN Arabe 5881, 31a. (1681)

5.Karganın Aslanı İkna Etmesi

Elimizde mevcut olan yazmalar içerisinde 5’inde karganın aslanın yanına gidip onu deveyi yemeye ikna ettiği sahnenin yer aldığını tespit ettik. 13, 14, 15 ve 17.yy’lara ait olan bu yazmaların hepsinde de karga ile aslan karşılıklı durmuş vaziyette tasvir edilmişlerdir. Resimlerin çoğu metin arasında yer almaktadır ve etrafı çerçevelidir. Arka plan açısından resimlerin üçü birbirine benzer. Üçü de Selçuklu bitkileriyle süslenmiştir. Bibl. Nat. Suppl. Pers.913’te kayalık bir zemin üzerinde homojen yerleştirilmiş küçük çiçekler ve tepede yıldızlı bir gökyüzü görülmektedir. Aslan ve karga figürleri de çiçekler gibi küçük ölçekli çizilmişlerdir. (Resim 9) Bu özellik, yani figürlerin ufak boyutlu olması, nüshanın genel bir özelliğidir. Library of Congress’te ise sahne bir iç mekânda tasvir edilmiştir. Duvardaki pencereden dışarıdaki manzaranın bir kesiti görülmektedir. Resimlerin dördünde de aslan sade bir biçimde çizilmiştir. Ancak Library of Congress’te başında taç, elinde asa, bir taht üzerinde tıpkı

bir kral gibi tasvir edilmiştir. Karga figürü ise, TSMK H.363'teki resimde başındaki hale ile dikkat çekmektedir.

Konu	Eser	Tarih	Yer	Vr
Karganın Aslanı İkna Etmesi	Kelile ve Dimne	13-14.yy	TSMK H.363	67b
Karganın Aslanı İkna Etmesi	Kelile ve Dimne	1388	CCCC, MS 578	48v
Karganın Aslanı İkna Etmesi	Kelile ve Dimne	1392	PBN Suppl. Pers.913	62a
Karganın Aslanı İkna Etmesi	Kelile ve Dimne	1489	NLR	22a
Karganın Aslanı İkna Etmesi	Kelile ve Dimne	1681	PBN Arabe 5881	31b

Resim 8:Karganın Aslanı İkna Etmesi, Kelile ve Dimne, TSMK H.363, 67b. (13-14.yy)

Resim 9: Karganın Aslanı İkna Etmesi, Kelile ve Dimne, PBN Suppl. Pers.913, 62a. (1392)

6.Deveye Oyun Yapılması

Aslanın huzurunda herkesin kendisini yemesini istemiş gibi rol yaparak deveyi kandırdıkları sahneye 6 nüshada rastlıyoruz. 14-18.yy'lar arasına tarihlenen bu nüshalardan dördü *Kelile ve Dimne*; ikisi ise *Envâr-ı Süheylî*'ye aittir. Söz konusu sahneye dair her nüshada tek bir görsel varken Library of Congress'te iki tane resim vardır. Bunlardan ilki (21b) diğer nüshalarla da ortak olan aslanın karşısında deve ile birlikte kurt, çakal, karga gibi diğer tüm hayvanların da bulunduğu sahnedir. (Resim 11) İkincisi ise (22b) kurt/çakalın aslanın karşısında öne çıktığı sahnedir. Bu yazmadaki resimler klasik minyatürlerin aksine farklı bir teknik ile uygulanmıştır. Tahta blok baskı tekniği kullanılan bu resimde gölge ve boyutlandırmalar çizgiler ile renksiz bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Elinde asası, başında tacı, gür yeşelleri ve üzerinde bulunduğu taht ile aslan tıpkı bir kral gibi betimlenmiştir. Bir diğer dikkat çeken husus *Envâr-ı Süheylî*'lerde kargaya figürünün yer almasıdır. PBN, Pers Ek 920'de aslanın karşısında deve, kurt ve çakal; London, SOAS Lib MS 10102'de ise deve ile beraber türleri belli olmayan üç yırtıcı hayvan vardır. Son nüshada aslanın arkasındaki ağaçta iki kuş vardır, ancak bunların karga olması pek muhtemel değildir (Resim 12).

Resimlerin çoğu metin arasında, çerçeveli bir alan içerisindeyken, London, SOAS Lib MS 10102'de resim sayfanın tamamını kaplamış ve metin resmin ortasında kalmıştır. (Resim 12) PBN, Pers Ek 920'de resmin çerçevesi çeşitli motiflerle süslenmiştir.

Konu	Eser	Tarih	Yer	Vr
Deveye Oyun Yapılması	Kelile ve Dimne	1388	CCCC, MS 578	49r

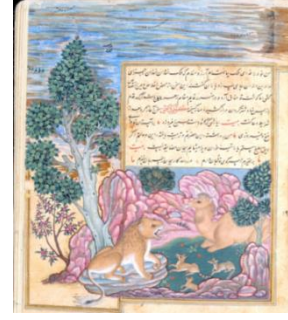
Deveye Yapılması	Oyun	Kelile ve Dimne	1392	PBN Suppl. Pers.913	63a
Deveye Yapılması	Oyun	Kelile ve Dimne	1489	NLR	21b
Deveye Yapılması	Oyun	Kelile ve Dimne	1489	NLR	22b
Deveye Yapılması	Oyun	Envâr-ı Süheylî	1570	London, SOAS Lib MS 10102	vi
Deveye Yapılması	Oyun	Envâr-ı Süheylî	1713	PBN, Pers Ek 920	109 v

Resim 10: Deveye Oyun Yapılması, Kelile ve Dimne, CCCC, MS 578, 49r. (1388)

Resim 11: Deveye Oyun Yapılması, Kelile ve Dimne, NLR, 21b. (1489)

Resim 12: Deveye Oyun Yapılması, Envâr-ı Süheylî, London, SOAS Lib MS 10102, vi. (1570)

7. Deveyi Öldürmeleri

Hikâyenin sonunda anlatılan devenin öldürülmesi, 18 minyatür ile en çok resimlenen sahnedir. 13-18.yy'lar arasında tarihlenen bu yazmaların 15'i *Kelile ve Dimne*; 2'si *Hümâyunnâme*; 1'i ise *Envâr-ı Süheylî*'ye aittir. Yazmaların çoğunda aslan ile beraber bütün hayvanlar deveye saldırır vaziyettedir. Ancak Library of Congress ve LBL Add.15153'te aslan kenarda otururken karga, çakal ve kurt, deveye saldırmaktadır. Karga resimlerin onunda devenin hörgücü, bacağı, kalçası gibi muhtelif yerlerinde konumlanmışken sekizinde devenin gözünü oymaktadır. Bu durum akıllara "besle kargayı oysun gözünü" atasözünü getirmektedir. Elimizdeki tercümelere karganın devenin gözünü oyduğuna dair bir ifade yalnızca Pañçatantra'da bulunmaktadır. Arapça, Türkçe ve Farsça metinlerde böyle bir ifade olmamasına rağmen resimlerde karganın sıklıkla göz oyardığı tasvir edilmesi, karganın göz oyma davranışının ne kadar eski toplumlarda dahi dikkat çektiğinin bir göstergesidir. Yazmaların 11'inde devenin öldürüldüğü sahne daha sempatik resimlenmişken, yazmada diş ve pençe darbelerinden çıkan kanlar belirtilmiştir. (Resim 13, 14 ve 15) Resimlerin çoğunda arka plan sade bir zemin üzerine Selçuklu bitkilerinden oluşmaktadır. Konunun dışında farklı figür ve nesnelere kullanılmamıştır. BSB Cod Arap 615 ve PBN Arabe 3475 yazmalarında arka plan yoktur. (Resim 16) PBN Arabe 3475'te resim tam sayfa; diğer neredeyse tüm resimlerde metin arası, çerçeveli bir alan içerisindedir. Birkaç resimde çerçeveden dışa ufak taşmalar görülürken en dikkat çekeni TSMK R.1022 no'lu nüshadır. Sayfanın soluna neredeyse resmin yarısı kadar daha taşırılarak kompozisyon devam ettirilmiştir. *Hümâyunnâmelerde* arka plan daha detaylıdır. Bilhassa TSMK H.359 no'lu nüsha, arkada otlayan üç at ve aslanın tahtı gibi unsurların da çizilmesi ile diğer nüshalara kıyasla arka planı en zengin olanıdır. (Resim 15) Aslanın tahtıyla beraber resmedildiği bir diğer yazma Library of Congress'tir. TSMK H.363 ve LBL. Or.13506 no'lu nüshalarda karganın başındaki hale de dikkat çekicidir. Diğer hiçbir hayvanda hale yoktur. Yalnız Library of Congress'te aslanın başındaki taç belki de Doğu'daki hale geleneğinin Batı'daki yansıması olabilir.

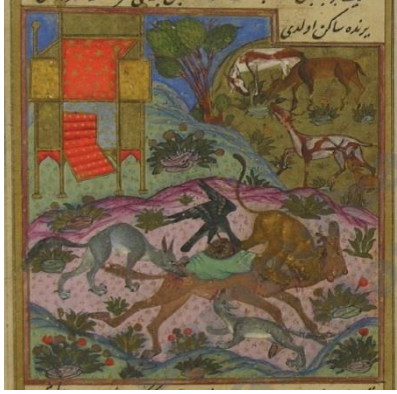
Konu	Eser	Tarih	Yer	Vr
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1279-80	PBN Pers 376	71r
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	13.yy	PBN Arabe 3465	66a
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	13-14.yy	TSMK H.363	68b
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1307-8	LBL Or.13506	63v
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1310	BSB Cod Arap 616	120
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1354	BL MS. Pococke 400	60a
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1388	CCCC, MS 578	49v
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1392	PBN Suppl. Pers.913	63b
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	14.yy sonu	PBN Pers 377	48r
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1430	TSMK R.1022	44r
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1489	NLR	23a
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	16.yy	Met 1981.373.40	-
Deveyi Öldürmeleri	Envâr-ı Süheylî	1547	PBN, Farsça Ek 921	71r
Deveyi Öldürmeleri	Hümâyunnâme	1567	TSMK H.359	107a
Deveyi Öldürmeleri	Hümâyunnâme	1589	LBL Add.15153	117a
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	16-17.yy	BSB Cod Arap 615	54a
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1681	PBN Arabe 5881	32a
Deveyi Öldürmeleri	Kelile ve Dimne	1761	PBN Arabe 3475	71a

Resim 13: Deveyi Öldürmeleri, Kelile ve Dimne, PBN Pers 376, 71r. (1279-80)

Resim 14: Deveyi Öldürmeleri, Kelile ve Dimne, PBN Pers 377, 48r. (14.yy sonu)

Resim 15: Deveyi Öldürmeleri,
Hümayunâme, TSMK H.359, 107a. (1567)

Resim 16: Deveyi Öldürmeleri, Kelile ve
Dimne, BSB Cod Arap 615, 54a. (16-
17.yy)

Değerlendirme ve Sonuç

Ulaşabildiğimiz 43'ü *Kelile ve Dimne*, 9'u *Hümâyunnâme*, 7'si *Envâr-ı Süheylî*'ye ait 59 nüsha/dağmık sayfa içerisinde 13-18.yüzyıllar arasında yazılmış toplam 21 nüshada *Oyuna Gelen Deve* hikâyesinin resmedildiğini tespit ettik. Bu nüshalardaki resimlerden bazıları hikâyeden tek bir sahneyi; bazıları ise birden fazla sahneyi konu almıştır. Dörder resimle en çok sahneyi içeren nüshalar TSMK H.363(13-14.yy), CCCC, MS 578 (1388), NLR (1489)'dir. Tüm nüshalar içerisinde en fazla resimlenen sahne ise, 18 nüsha ile devenin öldürüldüğü sahnedir. Toplam yedi başlığa ayırmak suretiyle *Oyuna Gelen Deve* hikâyesinde resimlendiğini tespit ettiğimiz sahneler; 1.Aslanın Deveyi Himayesine Alması, 2.Aslanın Fil ile Mücadele Etmesi, 3.Kurt ve Çakalın Plan Yapması, 4. Hayvanların Aralarında Anlaşması, 5.Karganın Aslanı İkna Etmesi, 6. Deveye Oyun Yapılması, 7.Deveyi Öldürmeleridir.

Hikâyeye ait resimlerin her biri ait oldukları nüshalardaki diğer resimlerin üslubunu takip etmişlerdir. Örneğin, PBN Arabe 3475'te genel olarak arka plan yapılmamış, bazen olayın iç mekânda gerçekleştiğini belirtmek için basit arka planlar tercih edilmiştir. Resimler PBN Arabe 3475 ve London, SOAS Lib MS 10102 nüshaları dışında metin arasında yer almaktadır. Bu iki nüshada genel olarak resimler tam sayfa tasarlandığı için *Oyuna Gelen Deve* hikâyesinin resimleri de tam sayfadır. Resimlerin çoğunda figürler, tabiat unsurları belirlenen alan dışına taşırılarak çizilmiştir. Nüshalar ait oldukları dönem ve bölgenin özelliklerini yansıtmaktadır. Örneğin, 13-14.yy'lara ait yazmalarda bitkileriyle, zemin betimlemeleriyle Selçuklu tarzını görürken, 16.yy sonrasında *Envâr-ı Süheylî*'lerdeki figür, mekân ve renklerdeki Hint resmi esintilerini; *Hümâyunnâme*'lerde saray kültürünün yansımalarını görmek mümkündür. 16.yy'dan sonra *Kelile ve Dimne* yazmalarında belirgin bir azalma görülmektedir. Bu yüzyıl itibarıyla *Kelile ve Dimne* hikâyeleri *Envâr-ı Süheylî*, ardından da *Hümâyunnâme* formatında devam etmiş ve bu eserler revaçta olmuştur. Özellikle, 17-18.yy'lara tarihlenmiş bir iki *Kelile ve Dimne* nüshasının da eskisi kadar özenli çizilmediğini fark ediyoruz.

Kelile ve Dimne'deki diğer hikâyeler de dâhil hâle, hayvanlarda pek sık rastlanmaz. Bu hikâyenin resimlerinde başında hâle olan tek hayvan, TSMK H.363 ve LBL. Or.13506 no'lu nüshalardaki kargadır. Karganın aslanı deveyi yemeye ikna etmesi ve devenin öldürülmesi olmak üzere iki yerde de karganın başında hâle bulunması dikkat çekicidir. *Kelile ve Dimne*'lerin 13-14.yy'lardaki nüshalarında hâle kullanımının yoğunluğuna bakarak bu uygulamanın o yüzyıllara ait bir gelenek olduğu sonucuna varılabilir. Her ne kadar yalnız *Kelile ve Dimne* nüshaları üzerinden çıkarım yapmak yeterli olmasa da hâle bulunan nüshaların neredeyse tamamının Bağdat'ta hazırlanmış olmasından yola çıkarak belki bu geleneğin o dönemlerde Bağdat ve civarında yaygın olduğu sonucuna varılabilir.

PBN Arabe 5881, Met 1981.373, PBN Arabe 3475, BSB Cod Arap 615, PBN Farsça Ek 921 ve PBN Pers Ek 920 nolu nüshalarda çizimler daha basit, detaydan yoksundur. PBN Pers 377, TSMK

R.1022, LBL Add 15153, PBN Pers 913, London SOAS Lib.MS10102 nolu nüshalara ait resimler ise sultani denilebilecek nitelikte, özenli ve detaylı çizimlerdir. Romanya Milli Kütüphanesi (NLR)'deki Latince *Kelile ve Dimne* nüshasındaki resimler içlerinde en farklı olanıdır. Bu nüshadaki resimler tahta blok baskı tekniği ile uygulanmıştır, siyah beyazdır. Nüshadaki resimlerde, doğu yazmalarından farklı olarak aslanın kral gibi betimlenmesi, hayvanları konu alan hikâyelerin dahi çoğunlukla iç mekânda tasvir edilmesi, *Kelile ve Dimne* adlı çakalların koç şeklinde çizilmesi gibi hususlar da bir diğer dikkat çeken özelliklerdir.

Kaynakça

Bayraktar, Çağlayan, *Timur Dönemi Minyatürlü El Yazmalarında TSMK R. 1023 No. lu Şiraz Ekolü Kelile-u Dimne ile TSMK R. 1022 No.lu Herat Ekolü Kelile-u Dimne Yazmalarının Kitap Resim Sanatı Açısından Karşılaştırılması ve Etkileşimi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2020.

Bülbül, Tuncay, *Hümâyûn-nâme İnceleme-Metin Filibeli Alâaddîn Ali Çelebil*. Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2017.

Bülbül, Tuncay, “Formation and Pass of Kelile and Dimne Stories: From Pañçatantra to Hümâyûn-Nâme”, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, c.5, S. 4, 2017, s. 978-995.

Can, Derya, *Pañçatantra Beş Kitap*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2020.

Çağdaş, Kemal, *Pañçatantra Masalları*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1962.

Çatıkkaş, Atâ, *Ahmet Midhat'ın Kelile ve Dimne Tercümesi Hülâsa-i Hümâyûn-Nâme*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Doğrul, Ömer Rıza, *Kelile ve Dimne*. Nurgök Matbaası, İstanbul, 1958.

İnal, Güner, *Türk Minyatür Sanatı*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995.

Uysal, Hatice Kübra, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H.363 Numaralı Kelile ve Dimne Nüshasının Minyatürlerinin Teknik Analizi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Envâr-I Süheylî, Paris Bibliotheque Nationale (PBN), Pers Ek 921.

Envâr-I Süheylî, London, Soas Library (LSL), Ms 10102.

Envâr-I Süheylî, Paris Bibliotheque Nationale (PBN), Pers Ek 920.

Hümâyunnâme, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.359.

Hümâyunnâme, London British Library (LBL), Add.15153.

Kelile Ve Dimne, Paris Bibliothek Notionale (PBN), Pers 376.

Kelile Ve Dimne, Paris Bibliothek Notionale (PBN), Arabe 3465.

Kelile Ve Dimne, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.363.

Kelile Ve Dimne, London British Library (LBL), Or.13506.

Kelile Ve Dimne, Bayerische Staats Bibliothek (BSB), Cod Arap 616.

Kelile Ve Dimne, Bodleian Library (Bl), Ms. Pococke 400.

Kelile Ve Dimne, Cambridge Corpus Christi College (CCCC), Ms 578.

Kelile Ve Dimne, Paris Bibliothek Notionale (PBN), Pers.913.

Kelile Ve Dimne, Paris Bibliothek Notionale (PBN), Pers 377.

Kelile Ve Dimne, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), R.1023.

Kelile Ve Dimne, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), R.1022.

Kelile Ve Dimne, National Library Of Romania (NLR).

Kelile Ve Dimne, The Metropolitan Museum Of Art (MET), 1981.373.

Kelile Ve Dimne, Bayerische Staats Bibliothek (BSB), Cod Arap 615.

Kelile Ve Dimne, Paris Bibliothek Notionale (PBN), Arabe 5881.

Kelile Ve Dimne, Paris Bibliothek Notionale (PBN), Arabe 3475.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.tdk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 15/12/2021)

https://www.turkedebiyati.org/yazi_turleri/fabl.html, (Erişim tarihi: 15/12/2021)